

Anmeldelse.

Volquart Pauls og Otto Scheel:

„Geschichte Schleswig-Holsteins.“

Karl Wachholtz Verlag, Neumünster.

Medens det danske Værk om »Sønderjyllands Historie« skrider om end langsomt, saa dog støt fremad, saa at de 3 af dets 5 Bind nu er afsluttede og det fjerde under Udgivelse, saa er endnu ikke det første Bind af det tyske »Geschichte Schleswig-Holsteins«, Professor Schwantes Afsnit om Forhistorien, naaet til Afslutning i Løbet af de 4 Aar, Værket har været under Udgivelse. Det er aabenbart ogsaa svulmet op udover den oprindelige Plan, saa at det vil komme til at fylde 1½ Bind i Stedet for knap eet Bind. En nærmere Omtale af Professor Schwantes Værk maa udsættes, til det foreligger færdigt.

I Løbet af det sidste Aar er imidlertid et Par af de følgende Afsnit bleven paabegyndt, nemlig Professor Otto Scheels om den tidligste historiske Tid indtil Aar 1100 og Landesbibliotekar Dr. Volquart Pauls' om Middelalderen og Reformationen. Professor Scheels er meget bredt anlagt. Det 1. Kapitel hedder: Spredte Træk (»Trümmerstücke«) fra den sengermanske Tid, og et halvt hundrede store Sider ofres til at tegne Landet, som det var i den historiske Tids Begyndelse, bredt, med Redegørelse for forskellige Teorier og Tilbagevisning af adskillige af dem, men det kunde maaske have været gjort kortere og mere klart og koncist. Professor Scheel begynder sit Værk med at sige, at Slesvig-Holsten er germansk Folkegrund. »Enhver Skildring af vort Lands Historie maa begynde med at fastslaa dette. Det taaler ingen Indskrænkning. Hvert Landskab og hver beboet Krog, hvor afsides den end laa, saa germanske Skikkelser og hørte germanske Lyde. Ja, endnu mere. Vort Land hører i hele sin Udstrækning til den germanske Folkefamilies Moderjord.« »Her har i uafbrudt Følge de germanske Bondeslægter levet. Af de Folk, der har bestemt Europas Historie og dermed angivet Verdenshistoriens Bane, er Germanerne et af de ældste, maaske det ældste, hvis den uafbrudte Forbundenhed med Fødestedet (»mit dem Boden der Geburt«) tør gælde som Maalestok for Dommen«. Saaledes stikker straks i Værkets Begyndelse »Blut und Boden«-Teo-

rien Hovedet frem, men det er maaske blot den Tribut, der nu engang skal betales til Tiden. Fra dansk Side vil man studse lidt over den stærke slesvig-holstenske Tendens, der træder frem i Udtryk som »Slesvig-Holsten« og »vort Land« i de indledende Ord til en Skildring af disse Landsdeles tidligste Historie, da der i hvert Fald ikke eksisterede noget Slesvig-Holsten, ligesom der jo overhovedet aldrig har eksisteret noget »Land« Slesvig-Holsten.

I Afsnittet om Indbyggerne læser man med Fornøjelse Stykket om »Germaner eller Gottoner?« Prof. Scheel, der ikke uden videre vil afvise Betegnelsen Gottoner, indrømmer, at Ordet germansk kan misforstaas eller misbruges, og afviser Paastanden, at Slesvig indtil Kongeaen er gammelt tysk Land og tysk befolket, før Danskerne kom: Ingen vil i Dag gribe denne Paastand og bestemme Holsten og Slesvig som urtysk Folkegrund. Det vilde være ligesaa ubegrundet som den Paastand, at Slesvig skulde være urdansk Folkegrund. Den tidligste Historie kender intet til Tyske og Danske.

Med størst Interesse læses dog Stykket om Problemet om Kimbrernes Land (»Das Problem der Kimbrernsitze«). Prof. Scheel sammenstiller Kejser Augustus' Beretning i Ancyra-Indskriften om sine Bedrifter, hvori siges, at hans Flaade sejlede fra Rhinens Munding over Oceanet imod Øst (imod Solens Opgang) lige til Kimbrernes Land, hvorhen ingen Romer tidligere var naaet, hverken til Lands eller til Vands, og Kimbrerne, Charuderne, Semnonerne og andre germanske Folk fra denne Egn havde ved Gesandter bedt om Augustus' og det romerske Folks Venskab — denne Beretning sammenstiller Prof. Scheel med Vellejus Paterculus' Beretning om Romernes Felttog Aar 5 e. Kr., hvor de underlagde sig Landet imellem Rhinen og Elben, og hvor Hæren og Flaaden gensidig støttede hinanden. Hæren marcherede fra Rhinen imod Elben og skulde paa et forud bestemt Sted støde sammen med Flaaden. Prof. Scheel paastaar, at her er Tale om den samme Begivenhed, som omtales i Ancyra-Indskriften, og kommer derved til det Resultat, at den romerske Flaade ikke, som almindeligt antaget, har omsejlet Skagen, men at den er sejlet op ad Elben, hvilket passer med Beretningen om, at den sejlede imod Øst. Men Følgen af denne Antagelse bliver, at Kimbrernes Bolig maa lægges ved Elben, Nord for Elben, mener Prof. Scheel. Der er meget i denne Paastand, som synes bestikkende, og Prof. Scheel gør mange slaaende rigtige Bemærkninger, f. Eks. at naar man skal vurdere og prøve at forstaa de gamle romerske og græ-

ske Beretningers geografiske Skildringer af disse Egne, maa vi ikke lægge vort geografiske Billede til Grund, men derimod det — forkerte — som de romerske og græske Forfattere havde. Ligeledes polemiserer Prof. Scheel imod den Opfattelse, at der i de gamle Selskabsnavne gemmer sig germanske Folkeslags Navne. Ikke helt med Urette undrer han sig over, at saa folkerige Stammer som Kimbrer, Teutoner og Charuder skal have beboet de snævert begrænsede Landskaber ved Limfjorden. Man har formodentlig ogsaa været for villig til at drage Slutninger fra Lighed imellem Navne paa Folkeslag og paa Stedbetegnelser, alligevel er Prof. Scheel dog maaske gaaet for let hen over Ligheden imellem Kimbrer og Himmerland.

— Det første Afsnit i Dr. Pauls Skildring af Middelalderen handler om de begyndende »statslige Dannelser«: Slesvig og Holsten fra Begyndelsen af det 12. Aarhundrede indtil Slaget ved Bornhoved 1227, og i det udkomne Hæfte behandles Holstens og Stormarns Overdragelse til Schauenburgeren Adolf I. i 1110 eller 1111, Forsøget paa igen at lægge Norden ind under Bremens Ærkebispedømme efter Konkordatet i Worms 1122 og Vicelins Mission i Vagrien samt den begyndende tyske Kolonisation her. Som Baggrund for Begivenhederne i Holsten skildres de politiske Forhold i Sachsen og i Tyskland. Forholdene i Danmark strejffes kun, forsaavidt de faar Betydning for Holsten: Overdragelsen af Vagrien til Knud Lavard og Kejser Lothars Tog til Ejderen imod Kong Niels. Det er god Historieskrivning, Dr. Pauls her har leveret, en fyldig, velskreven Skildring af Holstens Historie fra Tiden omkring 1100. Tiden skal vise, om han vil være i Stand til at skildre Slesvigs Historie lige saa godt, men foreløbig er hans Arbejde meget lovende.

Værket er overmaade pænt udstyret, trykt paa godt Papir, med et udmærket Billedmateriale og en Mængde fortrinlige Billedtavler, især i Prof. Schwantes Afsnit over Forhistorien.

Frøde Gribsvad.

Franz v. Jessen :

Haandbog i det slesvigske spørgsmaals historie 1900—1937.

C. A. Reitzels Forlag, København 1938.

De samvirkende sønderjydske foreninger udgav i 1901 en håndbog i det nordslesvigske spørgsmåls historie under redaktion af Franz v. Jessen, et stort bind på ligeved 700 sider. I 1906 udkom en fransk oversættelse af den, kun med udelukkelse af en række levnedstegninger. Nu er der under samme redaktion udsendt en fortsættelse i 3 bind med ikke færre end 1860 store sider. Det er rimeligt, at de samvirkende sønderjydske foreningers efterfølger, Grænseforeningen, sønderjydske foreningers fællesråd, har ønsket at føre håndbogens oplysninger frem til vore dage, samle akterne fra de sidste udlændighedsår, give let adgang til genforeningstidens dokumenter og prøve på at skabe et oversyn over, hvad der siden er sket i det omstridte land. Man lægger straks mærke til, at bogen ikke mere hedder håndbog i det nordslesvigske, men i det slesvigske spørgsmåls historie. Sydslesvigs danske er rykket vor interesse nærmere.

»Comité Alsacien d' Etudes et d' Informations« i Strasbourg udgav allerede i 1933 et tilsvarende værk om »Alsace efter dets tilbagevenden til Frankrig« (L' Alsace depuis son retour à la France), to bind på tilsammen 1248 sider, i 1937 fulgt af et tredje bind på 320 sider, lidt mindre både i format og sidetal end håndbog, men alligevel kaldende stærkt ad sammenligning. Begge er udarbejdet af en række forfattere, omtrent efter samme plan; men de franske beretninger er mindre historisk prægede, (det er jo også kun vor bog, der har ordet »historie« i titelen), derimod giver de klarere og udførligere billeder af landsdelens kulturelle opbygning og vækst. Man kan naturligvis også med rette spørge, om den historiske fremstilling af tiden før og af tiden efter genforeningen ikke burde have været givet hver for sig, således at den første del, der fortæller om tiden fra 1900—1918, var udskilt som en særlig bog, så man ikke havde haft behov at optrykke over 100 sider statistik fra Nordslesvigs udlændighed eller 200 sider beretning fra tysk rigs- og prøjsisk landdag i håndbogen. Det er udmærket stof, det er overmåde flittigt be-

handlet. Det er også godt, at det herefter vil være let at finde, når og hvis man har brug for det; men det havde i mange henseender været behageligere for den store læseverden, om håndbogen havde været mindre og billigere, om man havde udskudt store dele af den eller havde kunnet dele den i tre bøger, så man kunde få hvilken af dem, man vilde, for en tredjedel af de 45 kr., håndbogen nu koster og i alle henseender er værd.

Håndbogen er ikke almindeligt læsestof; den er beregnet til at slå op i. Alligevel vil man med glæde læse dele af den i sammenhæng, f. eks. de to sidste afhandlinger i første bind af Hans Lund og Nicolai Svendsen.

Andet bind indeholder akter og tal fra 1918—1920, tallene bearbejdet meget fyldigt af Mads Iversen. Tredje bind er det, der nærmest svarer til de tre franske bind, 718 sider mod 1568, til gengæld noget større sider. Det må stå klart, at det ikke kan tage saa meget med som det franske; men alligevel er det ret forbavsende, hvor righoldigt det er blevet. Redaktøren har forstået og evnet at finde medarbejdere, der har kunnet samle og bearbejde stoffet, og han har kunnet føre det ind i en ramme, så det passer sammen.

I første del af tredje bind er der samlet love og bestemmelser, der var ny for de sønderjydske landsdele, men indførtes ved og efter genforeningen; derefter går håndbogen over til almindelig fremstilling, først af forholdene i kirke og skole. Denne fremstilling er udstykket i en række enkeltartikler: Kirke og menighed af Provst Schülein, Folkeskolen af amtsskolekonsulent Svendsen, Kommunale og private realskoler af overlærer Skovmand, Den højere skole af rektor West og De frie ungdomsskoler af højskoleforstander Terkel-sen. Det er hver for sig gode afhandlinger, og de indeholder en masse oplysende stof; men idet emnet kirke og skole er blevet således udstykket, er der ikke levnet plads til omtale af faglige skoler, handels-, tekniske-, aften-skoler og en række andre højst værdifulde former for kulturelt arbejde. Det er godt nok, hvad der er fortalt; men det giver et ensidigt billede af, hvad der sker i kirke og skole. Skønt provst Schülein har gjort et betydeligt arbejde i Frivilligt drengeforbund (F. D. F.), nævnes dette lige så lidt som K. F. U. M. eller andre ungdomssammenslutninger (D. U. I. o. s. v.). Heller ikke nævner han f. eks. de nye kirkebygninger.

I det hele taget er håndbogens indhold på denne måde blevet noget brudstykkevis, og redaktøren har åbenbart været mere interes-

seret i at fremlægge oplysninger om national-politisk end om kulturelt arbejde. Der kan f. eks. i denne sammenhæng nævnes, at håndbogen intet tilsvarende indeholder til den franske bogs kapitler om litteratur eller biblioteker i Alsace. Historisk samfund for Sønderjylland nævnes ikke, hverken før eller efter genforeningen, lige så lidt arbejdernes oplysningsforbund. Vi savner i Nordslesvig en fremstilling af den åndelige udvikling både under fremmedherredømmet og efter befrielsen. Vi har ganske vist biskop Amundsens afhandling i »Sønderjyllands historie«, men heller ikke den når tilstrækkelig dybt. Naturligvis er det såre vanskeligt at skrive om en hel landsdels åndelige forhold i en omtumlet tid, men man kan dog ikke give et samlet billede uden at tage hensyn til også de åndelige strømninger, der ligger udenfor ens egentligste interessekreds. At navne som Marcus Lauesen og Hansigne Lorenzen ikke findes i indholdsfortegnelsen og altså heller næppe nogen steds i teksten, er ligeså ejendommeligt, som at Cl. Eskildsen ingen steds er nævnt, eller at man i håndbogens næste afsnit om »Den økonomiske udvikling« af P. A. Callø intet hører om marskens afvanding eller om digebygninger.

Hele den betydningsfulde udvikling på sundhedsvæsenets område er der heller intet om.

Der er her omtrent nævnt, hvad der efter en kort gennemlæsning turde kunne kritiseres i værket. Den sidste store del om »Det danske mindretal i Sydslesvig« skal der kun indvendes en enkelt ting imod: Hvad i alverden har Hans Jensens artikel om »Den national-socialistiske bevægelse i Tyskland« med levnedsskildring af Hitler og fortælling om en politisk bevægelse udenfor Sønderjylland at gøre i en håndbog om det slesvigske spørgsmål? Derimod fortjener dr. phil. Karl Bocks store artikel om »Grænseegnens sprog« at fremhæves. Denne afhandling bringer ny og værdifuld oplysning af stor betydning om sprogforholdene i Mellemslesvig.

Overfor de små anker, der her har kunnet fremføres, står håndbogens rige og solide oplysning fra Sønderjylland nord og syd for statsgrænsen. Ingen, der vil vide besked om, hvad der er sket siden 1900, og hvad der sker i dag i grænselandet, vil tvivle om, at han må søge til denne bog. Enkelte Oplysninger kan fattes; men hovedindtrykket er rigdom og fylde.

Redaktør Franz v. Jessen fortjener den varmeste tak for den vågne og virksomme interesse, han atter har vist Sønderjyllands nationale arbejde. Det er overmåde smukt, at han har villet og kunnet

fortsætte det arbejde, han begyndte med håndbogen i det nordslesvigske spørgsmåls historie. Hvis det danske Sønderjylland havde Frankrigs sædvane, vilde vi slå en plakat op på vore offentlige bygninger: Franz v. Jessen har gjort sig fortjent af fædrelandet.

I en anden henseende håber vi, at et fransk eksempel må følges. Tredje bind af »Alsace efter dets tilbagevenden« kaldes »første supplementbind«. Lad os også vente supplementbind til vor håndbog. Det sørger grænseforeningen forhåbentlig for, at der kommer, medens dens enkelte medlemmer hver på sin egn må sørge for, at »Håndbog i det slesvigske spørgsmåls historie« købes af og gøres let tilgængelig i alle offentlige biblioteker.

H. Lausten - Thomsen.

Peter Jeppesen:

En sønderjydsks Dialekts Udvikling i de sidste Generationer.

Den nyere Dialektforskning har fra første Færd understreget det stærke Afhængighedsforhold mellem Historie og Dialektforskning; thi Dialektforskningen fører over i Historien, og omvendt genspejler ældre og yngre historiske Forhold — Samfærdisel, Handelsveje og Kulturstrømninger, politiske, administrative og kirkelige Inddelinger — sig i de nuværende Folkemaal. Det bliver Sprog- og Historieforskningens Opgave at udrede de historiske Forholds fremmende eller hæmmende Indflydelse paa Folkemaalets naturlige Udvikling.

Berettigelsen af denne principielle Betonning af Sprog- og Historieforskningens Sammenhæng vil i særlig Grad være indlysende, naar det drejer sig om den sproglige Udvikling i et Grænseland som Sønderjylland, der paa mange Maader har haft en fra de øvrige danske Landsdele vidt forskellig historisk Udvikling. Sprogstudierne faar derved indirekte ogsaa national Betydning. Ja, dette har i den Grad været Tilfældet, at ældre danske Historikere og Sprogmand som Outzen, Werlauff, Allen, Hagerup, Kok og mange andre, saavel danske som tyske, i udstrakt Grad har beskæftiget sig med sønderjydske Sprogforhold paa Grund af deres nationale Beviskraft. Mens de danske Forskere blot behøvede at lade »Jorden og Blodet« tale sit sande Sprog, maatte den Gruppe af tyske Forskere, der satte deres nationale Indstilling over videnskabelig Objektivitet, ty til mere eller mindre uvidenskabelige Bestræbelser for at stemple de sønderjydske Folkemaal som en »jargon«, »verdorbnes Dänisch« eller »Rabendänisch« eller mere populært udtrykt »Kartoffeldänisch«, idet de forsøgte at gøre Sønderjydsks til et Blandingssprog med et fremherskende tysk Islæt. Danske Sprogmand som Lyngby, P. K. Thorsen og Marius Kristensen, der har drevet Sprogstudier for Sprogets egen Skyld, har Gang paa Gang maattet slaa fast, at Sønderjydsks — saavel som Jydsks i det hele taget — er Dansk og intet andet. Forøvrigt er »Kampen« i Tidens Løb ført over i »Fjendens egen Lejr«, idet Nicolaj Andersen allerede før Krigen har gjort opmærksom paa det sønderjydske Folkemaalets stærke Indflydelse paa

det tillærte Højtysk i Nordslesvig, og idet senere fra dansk Side foretagne Undersøgelser af det nuværende plattyske Sprog i Angel og Mellemslesvig har formaaet — uden Krumspring af nogen Art — at paa vise det gamle danske Sproggrundlags stærke Indvirkning paa det fremtrængende Nedertysk i disse Egne. For ikke at blive misforstaaet skal her betones, at tyske og danske Filologer nutildags — i Modsætning til tidligere — er enige om, at netop Undersøgelser af et Grænselands Dialekter maa være præget af den strengeste Særlighed og maa foretages uden nationale »Briller«. Paa dette fælles Grundlag har der været og vil der ogsaa i Fremtiden, naar det gælder Undersøgelser af Slesvigs nedertyske og danske Mundarter, kunne skabes frugtbart Samarbejde mellem de to beslægtede Nationers Filologer og Sprogstuderende. Der behøves her kun at henvises til, at der holdes Forelæsninger over Nedertysk ved Universiteterne i København og Aarhus, og at der holdes Øvelser over sønderjydske Dialekter ved Kiels Universitet. Maaske bør ogsaa tilføjes, at Undersøgelser af de frisiske Dialekter i Slesvig ikke blot skyldes tyske, men i høj Grad ogsaa danske, svenske og norske Sprogmand.

Det er derfor i god Samklang med denne Tradition, at filologiske Universitetsprofessorer i Aarhus ligesom deres københavnske Kolleger i givet Tilfælde opmuntrer nogle af deres Studenter med Dansk eller Tysk som Studiefag til at vælge Emnet til deres faglige Specialafhandling indenfor Sønderjyllands danske, nedertyske eller frisiske Mundarter. At sønderjydske Studenter fra Nordslesvig, der i hvert Fald har nøje Kendskab til et af de tre Folkemaal, her har særlige Forudsætninger for en tilfredsstillende Løsning af Opgaven, er klart. Resultatet af en saadan Undersøgelse af en sønderjydsk Dialekt foreligger i cand. mag. Peter Jeppesens Afhandling »En sønderjydsk Dialekts Udvikling i de sidste Generationer« — en Afhandling, der er udarbejdet ved Aarhus Universitets »Institut for jydsk Sprog- og Kulturforskning«.)

Peter Jeppesen, der er født i Løgumkloster, har til Genstand for sine Undersøgelser valgt sin Fødehys Dialekt, som han er fortrolig med lige fra Barndommen. Hans »Institutarbejde« — der tjener baade ham og Aarhus Universitet til Ære — giver en saa klar og fyldig Fremstilling af Løgumklosterdialektens Udvikling i de sidste

*) Humanistiske Studier I, Universitetsforlaget i Aarhus. Ejnar Munksgaard, København 1938.

Generationer, at dette Arbejde ikke blot bør kendes af de faa Fagmænd, men ogsaa af dem, der nærer Interesse for vor Landsdels Sprog i dets nuværende Skikkelse. Forf. begynder indledende med at fremhæve den lille Flækkes jævne og stille Liv, der — bortset fra »Klostermarked« — ikke byder paa stor Afveksling. Ligesom i Nordslesvigs fire Amtsbyer finder vi i Løgumkloster en Købstadsdialekt, hvad der i vor Tid næsten er ukendt i det øvrige Danmark. Desuden er det af særlig Betydning at fastslaa, hvilke Følger Dialektens Samliv med tysk Skriftsprog og siden 1920 med dansk Rigsmaal har haft for dens Udvikling.

Selvom Løgumkloster Købstadsdialekt ikke kan kaldes Købstadsmaal i samme Forstand som Sproget i de fire sønderjydske Købstæder, hvis Maal saa afgjort adskiller sig fra de tilstødende Landdialekter, viser Løgumkloster-Dialekten alligevel en større Smidighed, Ordrigdom og Evne til Nydannelser end Landsbydialekten. Som Dyrets Pels udvikler sig efter Dyrets Vækst, er Landsbydialekten langsomt blevet en Bydialekt, der tales af enhver indfødt, ligegyldigt om han er Bankdirektør eller Apoteker, Haandværker eller Købmand, Arbejder eller Funktionær. Dialekten var for dem alle ensbetydende med det danske Sprog modsat det tyske Sprog. Døt siger sig selv, at Mennesker af saa forskellig Dannelse og Uddannelse ved at tale en Dialekt maa berige dens Ordforraad og forandre dens Karakter. Paa det sproglige Omraade var der ingen sociale, men kun nationale Forskelle: de dansktalende og de tysktalende, eller for at bruge P. Lauridsens Ord (Tilsk. 1884, p. 844): »Denne Befolkning er først og fremmest af én Støbning. Den har virkelig gjort en Lighed i Tanke- og Omgangssæt, en demokratisk Jævnhed i al Færd, i Sprog og Vane, i Opdragelse, i Sæder og Skikke, der som et stærkt Baand binder rig og fattig, Arbejder og Bonde, Husmand og Proprietær sammen og forhindrer de sociale Modsætninger i at komme op og gøre sig gældende i den nationale Kamp«.

Trods denne Dialektens Ensartethed kan man i Løgumklosterdialekten ogsaa tale om dens Mangfoldighed. Hermed tænkes ikke blot paa de smaa individuelle lydlige Nuancer og de forskellige Fag- og Gruppesprog, men paa de sproglige Forskelle, der beror paa Skellet mellem de tysk- og dansksindede og mellem gamle og unge. Hvad Forholdet mellem Nationalitet og Sprogblending angaar, vil der, som man kan tænke sig, være flere tyske Ord og Vendinger i en tysksindets Mund end i en dansksindets. Ifølge Forf. vil

denne Forskel mærkes størst blandt de unge, hvor de danske bruger meget lidt tysk, mens den unge tysksindede kan have Hang til Snobberi for alt Tysk, Lyst til at demonstrere sin Tyskhed, og derfor midt i en sønderjydsk Samtale kan indflette lange tyske Bravader. Der tænkes her paa »Modeord« som: *fein, schön, schade*, paa Eder som: *Donnerwetter, Menschenskind, verflixt und zugenäht*, og *los, ab, her, sofort, raus, rein, links, rechts*. Disse Ord, som de danske altsaa i Reglen undgaar, er dog paa kun tilfældig »Gæsteoptræden«; de bevarer deres tyske Form, man er sig altid bevidst, at de er tyske, og deres Virkning beror netop paa dette, at de er »Gæster«.

Morsomt er det, at man ofte af de ældre hører, at det og det Ord, eller den og den Lyd er tysk, selvom Sagen er langt mere indviklet; saaledes bruges f. Eks. Formen (her gengivet i grov Lydskrift) *æd tæle* næsten kun af tysksindede, mens *æd lærgen* foretrækkes af de dansksindede — to Former, der ligesom Rigsmaalets »Tallerken« skyldes Indlaan af middelnedertysk *talloreken*, der igen skyldes fransk *tailloir*, forsynet med tysk Diminutivsendelse. De tyske har paa Grund af Ligheden med den højtyske Form *Teller* valgt Formen *tæle*, mens de danske for at undgaa det tyske Ord har holdt sig til *lærgen*, der i hvert Fald for dem ikke kunde være tysk. Det virkelige Forhold er altsaa derimod, at saavel Rigssprogets som Dialektens Former i dette Tilfælde er gamle Laaneord. Modsat ligger Forholdet, naar de tysksindede foretrækker Formerne *Kacher, klocher, åfen, tafer* — der hører hjemme sydøst for Linjen Haderslev — Tønder — mens de dansksindede føler *ch* og *f* i disse Ord som en tysk Udvikling og forsøger at stritte imod Strømmen ved at bruge den ældre Generations Udtale *Kager, kloger* (klogere), *åven* (aaben), *taver* (taber) Forf. mener, at det er Samkvemmet med Tønder Købstad, der har faaet *ch*- og *f*-Formerne til at trænge frem. Hvad deres Oprindelse angaar, er de ligesaa danske som *g*- og *v*-Formerne. Ved saaledes ofte stik mod Videnskab, for en tilfældig ydre Ligheds Skyld, snart at vælge eet, snart at vælge et andet Udtryk eller en bestemt Lydudvikling faar Sindelaget Indflydelse paa Sprogets Udvikling paa en Maade, som kan stille uindviede overfor uforklarlige Gaader. Det er den nationale Bevidsthed, der altid ligger paa Vagt overfor Sproget.

Men ogsaa Hjemmetyskernes sproglige Indstilling, der er yderst konservativ og afvisende overfor alle nye Former, der minder om dansk Rigsmaal, er af Betydning, idet den i høj Grad er medvirken-

de til at forhindre en altfor pludselig og stærk Paavirkning af Dialekten fra Rigsmaalets Side.

I et følgende Afsnit behandler Forf. derpaa den Forskel, der findes mellem Generationerne, mellem de gamle og mellem de unge; den midterste Generation danner et Slags Overgangsled, idet den hælder lidt til begge Sider. De sproglige Forskelle mellem de gamle og de unge findes baade paa Ordforraadets og Lydudviklingens Omraade.

Hvad Ordforraadet angaar, spores der hos den unge Generation tydeligt en stærk Tendens til at afløse den ældre Generations tyske eller tyskpaaavirkede Udtryk — der gennem tysk Administration, Lavvæsen og Foreningsliv, Skole, Militærvæsen og Forretningslivet var trængt ind i den danske Bydialekt — med tilsvarende danske; dette gælder f. Eks. den ældre Generations Udtryk: *amsræt* (Dommerkontor), *amsræchder* (Dommer), *ræchsanwalt* (Sagfører), *sjafner* (Konduktør), *møds* (Kasket, *gemy'sc*: Grøntsager), *pause* (i Betydningen Frikvarter), *tema* (Emne), *tornen* (Gymnastik), *aufsads* (Stil), *gesjæft* (Forretning), *antog* (Dragt) (= Sæt Tøj), *bægger* (Bager), *auto* (Bil), *geriben* (snu) osv. Disse Ord er for største Delen i sin Tid trængt ind i Dialekten, fordi de var nødvendige, og fordi Dialekten ikke ejede tilsvarende danske Ord. Nu er det kun et Spørgsmaal om Tid, hvornaar de tyske Ord kan betragtes som fortrængt af de hjemlige Ord, der oftest stammer fra det danske Rigsmaal — men med Dialektens Udtale.

Det samme Forhold gør sig gældende paa det lydlige Omraade, naar de unge erstatter den plattyske Udtale af *a* som *â* og af *ge* som *che*- i Ord som *salât* (Salat) og *chepæk* med Rigsmaalets *a* og Forstavelse *ge*-, der forøvrigt er af tysk Oprindelse.

Af tyske Former, der kun findes hos unge, nævner Forf. følgende udprægede »Modeord«: *mojn* (Morgen, en Hilsen, der tilhører det nordtyske Omgangssprog), *æn sdeft* (tysk: Stift »Lærling«) og *sjek* (tysk *chik* fra fransk *chic* i Betydn. elegant, flot, fiks i Paaklædning og Optræden). Forf. mener, at sidstnævnte stammer fra Tønder og er bragt til Løgumkloster gennem Skolebørn, der har gaaet i tysk eller dansk Skole i Tønder. Det samme er sikkert ogsaa delvis Tilfældet med *sdeft*, selvom Forf. antager, at dets Forekomst kan forklares ved, at Haandværkere og Købmænd i Løgumkloster i Aarene lige efter Genforeningen i udstrakt Grad indskrev Lærlinge fra Hamborg.

Hvad de tyske Fremmedords lydige Skikkelse angaar, træffer vi ogsaa i Løgumkloster den bekendte nordslesvigske Udtale af tysk *sch* som *s* eller *sj*, af tysk *l* som det dialektale »hule« *l*, af den tyske Forstavelse *ver-* som dansk *får-* og af tysk *z* og stemt *s* som dansk *s*.

I de følgende Afsnit behandles »Udviklingen indenfor Dansk« \varnothing : Paavirkningen fra Rigsmaal og fra tilstødende Dialekter og Udviklingen indenfor Dialektens egne Grænser. Da Ting og Betegnelse hører sammen, kan der for Ordforraadets Vedkommende konstateres 1) at en Række Ord er forsvundet eller er ved at forsvinde sammen med Sagen (f. Eks. med Brygningen eller Lysstøbningen), og 2) at der er optaget en uhyre Mængde Fagord, der skyldes den stærke Udvikling indenfor Teknikken og Hygiejnen. Paa dette Punkt deler Løgumklosterdialekten Skæbne med alle andre Dialekter. Det samme gælder tildels en Række Ord, der er afløst eller i Færd med at afløses af Ord, der falder sammen med Rigsmaalet; f. Eks. *mornal* (morgentidlig), *framgol* (Forstue), *sgorful* (Sommerfugl, *to* (vaske) osv. Dog ogsaa her gælder det selvfølgelig, at de sejrende Ord beholder Dialektens Udtale.

Som et Eksempel paa Betydningsændring kan anføres, at den ældre Generations Skelnen mellem *Baas* og *Stald* — der var lige modsat Rigssprogets Betydning — hos de unge er udvisket, idet Ordene nu høres anvendt i Flæng.

Dernæst følger en Række Eksempler paa lydige Ændringer. Mest paafaldende er Lydændringen fra *y* til *øj* i Ord som *bøje*, *drøj*, *Drøjde*, *fornøje*, *nøje*, *højre*, *Tøj*, hvor den ældre Generation har *y* (*by*, *dry* osv.), mens de unge bruger *øj*-Formen. Det er uden Tvivl Rigsmaalet, der her er trængt frem, dog i Forening med nordøstlige Nabodialekter, der ogsaa har *øj*. Denne Formodning støttes derved, at Ordet »Øje« har bevaret *y*-Udtalen, der i dette Ord er næsten fællessønderjydsk.

Hvad Medlydene angaar, findes det for Vestslesvig saa typiske »Klusilspring« \varnothing : den paafaldende Udtale af Ord som *Hus* og *Gris* som *huges* og *grides* ikke i Løgumklosterdialekten. Forholdet *v* og *f* (f. Eks. i *taber*) og *g* og *ch* (f. Eks. i *Kager*) er omtalt foroven.

Indenfor Bøjningen bemærkes: 1) de gamles Flertalsformer med forlænget Udtale af Vokal eller Konsonant i *byn't* (Bundter), *kan't* (Kanter), *kna'ch* (Knage(r)) har de unge erstattet med Former, der ligesom Rigssprogets ender paa *-e* eller *-er*; 2) de gamle stærke Udsagnsords Datidsformer *le'e* (led), *sme'e* (smed), *kø's* (kø, kyste), *tåsg* (tærsk-

de) fortrænges mere og mere af Formerne *lit, smet, ky'sd* og *tæsget*; 3) de sammensatte Udsagnsord afveg tidligere i mange Tilfælde fra Rigssmaalet f. Eks. *drøj op* (opdrage), *klau an* (anklage), *væ ad* (advare). Hos Ungdommen er der paa dette Punkt stor Usikkerhed, idet man hos dem træffer begge Arter af Sættningen.

Til Slut spørger Forf.: »Forsvinder Dialekten i Løgumkloster?«, og han giver det Svar, at den dér som overalt i Sønderjylland vil kunne bevares i umindelige Tider endnu; thi den er 1) ikke en enkelt Klasse, men den samlede indfødte Befolknings Sprog, 2) betragter Sønderjyden det som værende af stor national Betydning, at Dialekten bevares livskraftigt, og 3) er de tysksindede Sønderjyder den sønderjydske Dialekts bedste Forbundsfæller imod Rigssmaalet.

Om Spørgsmaalet, om det vilde være gavnligt, om Dialekten i al Almindelighed forsvandt, er Meningerne delte. Nogle ønsker, at Rigssproget som det mest praktiske Meddelelsesmiddel hurtigst muligt maa besejre og erstatte Dialekten, mens andre paa ingen Maader kan tænke sig at slippe Folkemaalene, da det af dem føles, som om de med at give Afkald paa Dialekten skærer alle deres Barnsdomsstemninger bort og mister Dybden og Perspektivet i deres sproglige Liv. Bedst er det vel at gaa en Middelvej, som de fleste gør det, og faa Del i baade Folkemaalene og Rigssprogets Værdier.

Karl N. Bock.

Beretning og Regnskab.

Beretning.

Foruden de Møder, Redaktionsudvalget for »Sønderjydske Aarbøger« har afholdt i Rødding og Haderslev, holdtes der den 1. Februar 1938 et Forretningsudvalgsmøde paa »Folkehjem« i Aabenraa, hvor Programmet for Aarsmødet fastlagdes.

Aarsmødet i Tønder den 29. Maj indlededes Kl. 11 med et Bestyrelsesmøde, hvor Beretning og Regnskab drøftedes. Formanden, Amtslæge Dr. Lausten-Thomsen var paa Grund af sin Rejse til Østasien ikke til Stede. Samme Dags Eftermiddag afholdtes Generalforsamling og Aarsmøde i Seminariets Festsal, der velvilligst var stillet til Raadighed for »Hist. Samfund«. Paa Grund af daarligt Vejr og »Det Unge Grænseværn«s Sommermøde i Haderslev var Tilslutningen mindre end ventet.

Kassereren, Amtslæge Dr. Michelsen, Aabenraa, bød Velkommen og oplæste en indløben Radiohilsen fra Formanden.

Sekretæren, Dr. Bock, Haderslev, aflagde derefter følgende Beretning for Virksomheden i Aaret 1937:

»Hist. Samf. for Sønderj.« har i det forløbne Aar mistet 20 Medlemmer, deriblandt 4 ved Dødsfald, men har til Gengæld haft den Glæde at modtage 45 nye Indmeldelser. Afgangen er betydelig mindre end i Aaret 1936, hvor vi mistede 35 Medlemmer ved Udmeldelse og 17 ved Dødsfald.

Ligesom 1936 betød en Fremgang sammenlignet med 1935, kan det samme fastslaas med Hensyn til 1937. Vort samlede Medlems antal er nu 677, heri indbefattet 14 Medlemmer, der faar Frieksemplarer og 12, der faar Bytteeksemplarer. Antallet af betalende Medlemmer er altsaa 651. Da vi gerne skulde fortsætte Forøgelsen af Medlemsantallet, maa alle vi nuværende Medlemmer gøre vort Bedste for at hverve nye Medlemmer.

Ligesom i Fjor har vi modtaget Tilskud fra Staten, dansk Kultursamfund, fra Aabenraa og Haderslev By, samt fra de nordslesvigske Amter med Undtagelse af Haderslev Amt. Hist. Samf. bringer herved de nævnte Institutioner sin hjerteligste Tak.

Aarsmødet afholdtes i Fjor den 30. Maj i Forsamlingshuset i Augustenborg med Bestyrelsesmøde, Generalforsamling og offentligt Foredrag af Lektor Dr. Ussing, Sorø, om det gamle Als. Iøvrigt skal jeg her nøjes med at henvise til Beretning i Sønderj. Aarb. II. Halvbind for 1937.

Udgivelsen af Sønderj. Aarb. er jo som tidligere Hovedsagen for Hist. Samf. for Sønderj. Da vore Medlemmer — som Vederlag for Aarsbidraget — faar Aarbøgerne, er det overflødigt at komme med en indgaaende Redegørelse for de 2 Halvbind i 1937.

Vore Medlemmer vil have lagt Mærke til, at II. Halvbind 1937 var paa 8 Ark, og at I. Halvbind 1938 til Gengæld omfatter 12 Ark. Grunden dertil er, at det sommetider kniber for Redaktions-Udvalget at faa Mskr. fra Forfatterne i god Tid.

Herpaa skal der gives en kort Redegørelse for Indsamlingen af Arkivalier.

Historisk Samfund har i det sidste Aar fortsat Arbejdet for at faa bevaret Arkivalier, der findes i Privateje. Det har i December Maaned ladet afholde Møder i Sønderborg og i Broager. Ved Møderne holdtes der historiske Foredrag, i Sønderborg af Seminarielærer Cl. Eskildsen og i Broager af Amtslæge Dr. Lausten Thomsen. Landsarkivar Gribsvad var til Stede ved begge Møder og gjorde Rede for, hvorledes Arbejdet burde gøres, og besvarede Forespørgsler, der blev stillet fra Forsamlingen. Mænd fra alle Sognene i Sønderborg Amt lovede at være behjælpelige med Arbejdet, og i et Optraab, der derpaa blev offentliggjort i Bladene, blev Navnene paa disse Tillidsmænd bekendtgjort. I Medlemsbladet for Foreningen for sønderjydske Krigsbeskadigede og Faldnes Efterladte er der bleven indrykket en Opfordring til at bevare Breve og Dagbøger fra Krigsaarene og at lade disse engang komme til Landsarkivet i Aabenraa. Denne Opfordring har allerede begyndt at bære Frugt. Saaledes har Enkefru Ingeborg Dinesen, Rungstedlund, overladt Landsarkivet Brevsamlinger fra sønderjydske Krigsfanger til Frøken E. Dinesen og til Fru Professorinde Schmiegelow, og for ganske nylig har Landsarkivet modtaget alle Brevene fra en alsisk Soldat, der faldt i Foraaret 1918, til hans Forældre.

Som en Frugt af Historisk Samfunds Arbejde i denne Retning kan bl. a. nævnes, at Musikdirigent Niels Nielsen, Guderup, har deponeret Faderens, Agent Jørgen Nielsens Samlinger i Landsarkivet. Fra Branddirektør Chr. Hanssen, Vester-Sottrup, har Landsarkivet

modtaget nogle Regnskabsbøger fra Nørremølle fra Tiden 1813—48. Pens. Lærerinde Frøken Plov i Vejle har overladt Landsarkivet en Del Breve m. m. fra Sønderjyder og givet Tilsagn om mere.

Thøste Thøstesen, Fæsted, har forsat sit Indsamlingsarbejde i Haderslev Vesteramt, men er desværre bleven en Del forhindret deri paa Grund af Sygdom.

Derefter mindedes den fungerende Formand Dr. Michelsen fire i Aarets Løb afdøde Medlemmer, hvorefter Beretningen blev stillet til Drøftelse. Pastor Hansen, Hostrup, fortalte om et Tilfælde indenfor sit Sogn, hvor nogle meget interessante Arkivalier paa Grund af et Dødsfald var sporeløst forsvundet. Landsarkivar Gribsvad slog til Lyd for, at Befolkningen skulde gøres bekendt med, at alle de gamle Brevskaber og andet burde sikres for Landsarkivet. Det kunde for Eksempel lade sig gøre ved, at man ligefrem testamenterede det til Landsarkivet, hvis man ikke vilde undvære det i levende Live.

Dr. Michelsen slog ogsaa til Lyd for, at der skulde gøres et endnu mere energisk Arbejde for Indsamling af Arkivalier. Amtslægen aflagde derefter Regnskabet. Dette balancerede med 6309 Kr. og sluttede med et Overskud paa 1101 Kr. Amtslægen oplyste, at Bestyrelsen havde paatænkt at gøre de sønderjydske Aarbøger mere interessante ved at gaa over til i endnu større Grad at illustrere Artiklerne med Billeder.

Seminarielærer Eskildsen aflagde Regnskabet for Sønderjydske Maanedsskrift, der viste en Abonnementsfremgang paa 9. Status viste en Formue paa 1923 Kr., medens Driftsregnskabet viste et Underskud paa 82 Kr.

De afgaaende Bestyrelsesmedlemmer, Dr. Mackeprang, København, Seminarielærer Claus Eskildsen, Tønder, og Adjunkt Dr. Bock, Haderslev, genvalgtes.

Højskolelærer cand. mag. Skovmand holdt derefter et interessant Lysbilledforedrag om Udgravningerne ved Danevirke. Endvidere holdt Ingeniør Jacobsen, Tønder, et Foredrag om den historiske Baggrund for Rømdæmningen.

Foredraget formede sig som en interessant Udredning af de forskellige Forsøg, vore Forfædre gennem Tiderne havde gjort paa Landvindingens Omraade.

Ingeniør Jacobsen kom efter den historiske Del af Foredraget ind paa de kunstige Foranstaltninger, som man siden har fundet paa

for at fremme Slikaflejringen, og han omtalte til Slut ganske kort den planlagte Dæmning til Rømø. Han udtalte Haab om, at Regering og Rigsdag vilde gaa med til Planens Gennemførelse og derved sætte sig et varigt Minde paa Landvindingsomraadet her i Landsdelen.

Paa Generalforsamlingen besluttede man at afholde det næste Aarsmøde i Vedsted i Haderslev Østeramt og i Forbindelse med Aarsmødet at arrangere en Udflugt til de forskellige Udgravninger i Vedsteds Omegn under Ledelse af Museumsinspektør Neumann.

Karl N. Bock.

AARSREGNSKAB FOR 1937

<i>Indtægt:</i>	Kr.	Øre	<i>Udgift:</i>	Kr.	Øre
Medlemsbidrag	3.469	60	Trykning af Sdrj. Aarbøger	2.660	20
Tilskud fra Staten	560	00	Forfatterhonorar	1.104	00
” ” Dansk Kultursamfund	1.000	00	Foredrag	100	00
” ” Amts- og Byraad	440	00	Aarsmøde	108	85
Salg af Sænderj. Aarbøger	342	36	Dansk histor. Fællesforening: Aarsbidrag	69	40
Annoncer i Sænderj. Aarbøger	124	00	” ” Aarsmøde.	50	00
Renter af Girokonto	11	95	En Krans	21	20
Portoudlæg tilbage	361	10	Porto, Fragt, Tryksager	514	10
			Honorar til Sekreter	425	00
			” til Kasserer og Ekspedition ...	200	00
			Renter, Nordsl. Folkebank	64	80
				5.217	65
			Balance	1.091	46
	6.309	01		6.308	01

Dr. MICHELSEN

KAMPMANN & HERSKIND A|S

Vestergade 2
Telefon 2628
KØBENHAVN

KUL

KOKS

CINDERS

Aktieselskabet
**Nordiske Kabel-
og Traadfabriker**

København F.

Kabelværk - Traadværk
Valseværk

SØNDERJYLLANDS KREDITFORENING HADERSLEV

Husmandsbrandkassen for Danmark

Ca. 130.000 Medlemmer. - 100 Mill. Kr.
Forsikringssum. - Reserver ca. 1,6 Mill. Kr.

Moderat Præmie. — Hurtig Afregning.
Kulant Behandling.

*Nærmere Oplysninger faas ved Henvendelse
til Distriktsforstanderne, Sognetillids-
mændene eller Hovedkontoret:*

Nørrevoldgade 16, København K. Telf. 383

A. R. Kjærby Sønderjydsk Tæppefabrik Højer

Fabrikation af:
Afp. Gulvtæpper med Bort, Tæppetøj
til Sømmensyning, Løbere.

Faas i alle førende Tæppe- og
Manufakturforretninger

Støt de sønderjydske Indsamlinger!

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver »Sønderjydske Aarbøger« III. Række, og »Sønderjydske Maanedsskrift«.

Bestyrelsen er f. T. Amtslæge Dr. Lausten-Thomsen, Tønder (Formand), Adjunkt Dr. phil. Karl N. Bock, Haderslev (Sekretær), Amtslæge Dr. Michelsen, Aabenraa (Kasserer), Sparekassedirektør Nis Nissen, Nørborg, Seminarielærer Cl. Eskildsen, Tønder, Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, Landsarkivar Frode Gribsvad, Aabenraa, Museumsdirektør Dr. phil. Mackeprang, København, Pastor H. F. Petersen, Flensborg og som Æresmedlem Frimenighedspræst Thade Petersen, Haderslev.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Redaktionsudvalget for »Sønderjydske Aarbøger« bestaar af Lausten-Thomsen, Hans Lund og Karl N. Bock.

Redaktionsudvalg for »Sønderjydske Maanedsskrift« danner Lausten-Thomsen og Cl. Eskildsen.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager »Sønderjydske Aarbøger« gratis. »Sønderjydske Maanedsskrift« bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos Cl. Eskildsen koster det 1 Kr. 50 Øre. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer.

Opkrævningen af Medlemsbidraget sker ved Tilsendelsen af 1. Halvbind.

Ældre Aargange af »Sønderjydske Aarbøger« kan, for saa vidt de haves (Se Omslaget af 1. Halvbind 1931), faas mod Betaling af tilsvarende Medlemsbidrag: 5 Kr. for en hel Aargang, 2 Kr. 50 Øre for et Halvbind + Porto.

Ogsaa Festskriftet til H. P. Hanssen faas for 5 Kr. + Porto, saa vidt Oplaget rækker.

Indhold.

August F. Schmidt: Topografen Knud Aagaard ..	Side 193—207
Frovin Jørgensen: Om det private Efterretningsvæsen i 1848	» 208—243
Gudmund Schütte: Tyske Fremstillinger af Sønderjyllands Nationalitet efter 1896	» 244—305
Hans Lund: Breve fra J. P. Junggreen (III)	» 306—323
Anmeldelser:	
V. Pauls og O. Scheel, »Geschichte Schleswig-Holsteins« ved Frode Gribsvad	» 324—326
Franz v. Jessen, Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie ved H. Lausten-Thomsen	» 327—330
Peter Jeppesen, En sønderjydske Dialekts Udvikling i de sidste Generationer ved Karl N. Bock	» 331—337
Karl N. Bock og M. Michelsen: Beretning og Regnskab	» 338—342

I Hovedkommission hos **Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag**,
Kjøbenhavn,
for Danmark, Norge og Sverige.